

Dr RANKO JAKOVLJEVIĆ

KORIŠĆENJE 16 MM FILMA U NAŠOJ ZEMLJI

Upotreba uske, šesnaestmilimetarske trake, postala je izvanredno pogodno rešenje da se film, i kao umetnost i kao informacija može masovno konzumirati i van bioskopskih dvorana — u obrazovanju i podizanju opšte kulture. Ustanove za obrazovanje odraslih koriste film na 16 mm traci za ostvarenje svojih obrazovnih zadataka i za ispunjavanje slobodnog vremena svojih polaznika. Najraznovrsnije filmske programe organizuju domovi kulture, zadružni domovi, dečje, omladinske i druge organizacije. Mnoge profesionalne organizacije (zdravstvene, sportske, turističke i druge) takođe koriste uski film u svojoj delatnosti. Obim, intenzitet i kvalitet masovnog konzumiranja igranog, edukativnog, informativnog, animiranog i drugih vrsta filmova zavisi pre svega od broja filmova u filmotekama ove vrste i od broja 16 mm kinoprojektora u pomenutim ustanovama i organizacijama, pod pretpostavkom da postoje i drugi opšti uslovi — gotovost kadrova da na tome rade i novac potreban za ovu delatnost.

Na osnovu prikaza stanja — rasprostranjenosti mreže 16 mm kinoprojektora, kao jednog od bitnih uslova za masovnu primenu filma, može se suditi o mestu filma u kulturnom životu zemlje. Zato ćemo se u ovom radu zadržati na prikazu broja 16 mm kinoprojektora u školama, vanškolskim obrazovnim ustanovama i drugim organizacijama.

Podaci su dobijeni od republičkih, pokrajinskih i regionalnih filmoteka koje opslužuju filmovima ovu mrežu kinoprojektora, s napomenom da nisu potpuni za celu zemlju i da postoji izvestan broj kinoprojektora i izvan prikazane mreže.

U toku prvih pet godina rada Saveznog centra i republičkih centara za nastavni i kulturno-prosvetni film (1957—1961. godina) u zemlji je

znatno porastao broj kinoprojektora za 16 mm film. Evo stanja u 1961. god.;

Uža Srbija	759
AP Vojvodina	223
AP Kosmet	56
<hr/>	
SR Srbija	1.038
SR Hrvatska	652
SR Bosna i Hercegovina . . .	404
SR Slovenija (podaci iz 1959)	400
SR Makedonija	171
SR Crna Gora	49

Sve ga: 2.714

U to vreme se smatralo da se pored ovog broja kinoprojektora izvestan broj aparata nalazi i u vlasništvu drugih ustanova i organizacija koje nisu obuhvaćene ovom evidencijom, pa se tada procenjivalo da je u zemlji bilo ukupno oko 3.000 kinoprojektora. Procenjeno je, takođe, da je u školama bilo oko 900 kinoprojektora i ta količina se s pravom smatrala nedovoljnom. Da bar jedna četvrtina škola u zemlji bude snabdevena kinoprojektorima, smatralo se kao realna mera u rešavanju pitanja kinofikacije škola. Tada je najveći broj kinoprojektora bio u gradovima i sedištim većih opština (oko 70% od ukupnog broja kinoprojektora), dok je mreža kinoprojektora bila najslabija u selima, gde je u stvari bila veoma potrebna, pogotovo što je u to vreme u zemlji bilo veoma malo putujućih bioskopa sa 16 mm kinoprojektorima na pogon pomoću agregata. Republički centri su u to vreme imali po nekoliko putujućih bioskopa sa agregatima a taj broj je 1961. povećan sa još osam kinobusa koje je Savezni centar uvezao iz Italije.

Mreža 16 mm kinoprojektora u 1967. godini

Do tačnih podataka o broju, tehničkom stanju i obimu korišćenja 16 mm kinoprojektora dolazi se veoma teško. Nigde se posebno ne evidentira broj kinoprojektora u obrazovnim ustanovama: to posebno ne čine sve prosvetne, odnosno prosvetnopedagoške službe u opštinama i republikama, tako da podaci ne mogu biti reprezentativni za celu zemlju. U prikupljanju podataka za ovaj rad služili smo se evidencijom i drugim izvorima koje o kinoprojektorima imaju republički, pokrajinski i regionalni centri za nastavni i kulturno-prosvetni film, iz čijih fondova iznajmljuju filmove ustanove i organizacije koje poseduju kinoprojektore. Prema tome, podaci o kinoprojektorima, do kojih smo došli, odnose se na kinoprojektore u onim

ustanovama i organizacijama koje se najviše služe filmovima iz filmoteka ovih centara. Drugim rečima, broj kinopjektora prikazan u ovom radu odnosi se na one ustanove i organizacije koje se manje-više redovno koriste filmom u svojoj delatnosti. Tim brojem može se i računati kada se misli na to koliko se film danas koristi u vaspitno-obrazovnom radu i u drugim delatnostima. Broj kinopjektora koji je ovde evidentiran i koji će biti analizovan nije potpun samo utoliko ukoliko nisu dobijeni podaci od jednog (malog) broja centara.

Razume se da van mreže kinopjektora koja će biti ovde prikazana, ima još kinopjektora u vlasništvu ustanova i organizacija koje se filmom koriste iz drugih izvora a ne iz filmoteka centara. To je slučaj sa jednim brojem zdravstvenih ustanova, jer su republički zavodi za zdravstveno prosvetovanje formirali internu distribuciju filmova za svoju delatnost, a slično je i sa nekim drugim ustanovama i organizacijama koje poseduju kinopjektore ali se ne koriste filmovima iz filmoteka centara. (Vatrogasni savez, koji za sebe nabavlja filmove, neke turističke i druge organizacije i sl.)

S obzirom na to da nam u ovom istraživanju mreže 16 mm kinopjektora nisu odgovorili svi responenti, uskraćena nam je mogućnost uopštavanja analizom dobijenih podataka, koje bi važilo za celokupnu mrežu 16 mm kinopjektora koju filmovima snabdevaju republički, pokrajinski odnosno regionalni centri za nastavni i kulturno-prosvetni film. Zbog toga ćemo u ovom radu imati potpune podatke i celovite analize za četiri republike (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Slovenija), za AP Kosmet i AP Vojvodinu, a za užu Srbiju i Sr Hrvatsku raspoložemo podacima iz pet regionalnih centara.

Prvo ćemo razmotriti mrežu kinopjektora za četiri republike i dve pokrajine, odakle smo dobili potpune podatke. Zbirni podaci za ove republike i pokrajine sadrže se u ovoj tabeli:

Tabela I — a

a) Škole	Republike Pokrajine						
	Makedonija	Crna Gora	Slovenija	Bih	Kosmet	Vojvodina	Svega
1. Osnovne	135	10	195	153	24	88	605
2. Gimnazije	23	2	22	29	3	13	92
3. Srednje stručne	27	6	39	27	4	29	132
4. Nastavničke škole	7	1	15	6	2	3	34
5. Više škole	1	—	3	—	2	1	7
6. Fakulteti	5	—	9	1	—	1	16
Ukupno:	198	19	283	216	35	135	886

Tabela I — b

b) Ostale ustanove i organizacije:							
1. Radnički univerziteti	29	—	49	47	2	10	137
2. Narodni univerziteti	4	4	12	43	1	7	71
3. Domovi kulture	8	1	21	8	19	3	60
4. Zdravstvene ustanove	15	4	15	5	3	1	43
5. Druge ustanove	70	20	43	41	16	5	195
6. Privred. organizacije	34	5	51	8	2	4	104
7. Društvene organizacije	22	3	37	8	3	5	78

Tabela I — c

Ukupno a) + b)	380	56	511	376	81	170	1.574
----------------	-----	----	-----	-----	----	-----	-------

Ukupan broj 16 mm kinoprojektora u ove četiri republike i u pokrajinama prikazan je sa stanjem na kraju 1967. godine, posle desetogodišnjeg delovanja republičkih i pokrajinskih centara za nastavni i kulturno-prosvetni film. Porast broja kinoprojektora u ovom desetogodišnjem periodu u četiri republike i pokrajinama izgledao je ovako:

Republika Pokrajina	Broj kinoprojektora u periodu		Procenat porasta ili opadanja
	1957/61. god.	1962/67. god.	
BiH	404	376	— 7%
Crna Gora	49	56	14%
Makedonija	178	380	118%
Slovenija	400	511	27%
Vojvodina	223	170	— 23%
Kosmet	56	81	41%

Ovaj pregled pokazuje da je u Bosni i Hercegovini i u AP Vojvodini za poslednjih pet godina opao broj kinoprojektora, dok u trima republikama i u AP Kosmetu broj kinoprojektora raste, mada taj porast nije tako očigledan. Najveći porast ostvaren je u AP Kosmetu — za 41%, a naročito u SR Makedoniji gde je za poslednjih pet godina ostvaren porast za 118%, u odnosu na prvi petogodišnji period (1957/61).

Iz sledećeg pregleda vidi se broj kinoprojektora na kraju 1967. godine, u školama i u vanškolskim ustanovama i organizacijama:

Republika Pokrajina	Broj kinoprojektora u 1967. god.		Svega
	u školama	u vanškolskim ustanovama	
BiH	216 (57%)	160 (43%)	376
Crna Gora	17 (33%)	37 (67%)	56
Makedonija	198 (52%)	189 (48%)	380
Slovenija	283 (55%)	228 (45%)	511
Vojvodina	135 (79%)	35 (21%)	170
Kosmet	35 (43%)	46 (57%)	81
Ukupno:	886 (56%)	688 (44%)	1.574

Tabelarni pregled pokazuje da je odnos broja kinoprojektora u ško-

lama i u vanškolskim ustanovama u proporciji 1:1, sa izuzetkom od 6% u korist škola. Ovaj podatak ukazuje na činjenicu da se 16 mm film skoro podjednako koristi i u školama i u vanškolskim ustanovama i organizacijama, tj. da mnoge društvene i radne organizacije, kao i druge vanškolske ustanove, u svojoj delatnosti primenjuju film kao savremeno sredstvo masovnog komuniciranja. Tempo porasta i ukupan broj ovih aparata skoro je podjednak kao i u školama koje se isključivo bave vaspitno-obrazovnom delatnošću, i koje s pravom nalaze za potrebno da koriste sve prednosti filma kao vaspitno-obrazovnog sredstva.

Međutim, postavlja se pitanje u kojoj su meri sve vrste škola opremljene kinoprojektorima, da bi se moglo suditi i o njihovoj spremnosti da film koriste u vaspitno-obrazovne i druge svrhe. To se pitanje u istom smislu može postaviti i za vanškolske ustanove i organizacije. Da li je u nas broj kinoficiranih škola i drugih ustanova i organizacija mali ili ne, može se suditi i na osnovu podataka iz sledećeg pregleda koji to izražava u procentu ustanova koje poseduju kinoprojektore:

Osnovne škole*

Republika	Broj škola	Broj kino- projektor u školama	Procenat kinoficira- nih škola
BiH	2.690	153	5,68%
Crna Gora	645	10	1,55%
Makedonija	1.426	135	9,46%
Slovenija	1.053	195	18,51%
Ukupno:	5.814	493	8,65%

U Sloveniji je najveći procenat osnovnih škola koje poseduju kinoprojektore (18,51%), na drugom mestu je Makedonija sa skoro dva puta manjim brojem kinoficiranih škola, zatim Bosna i Hercegovina sa 5,68%, dok je u Crnoj Gori kinoficirano samo 1,55% osnovnih škola.

Gimnazije

Republika	Broj škola	Broj kino- projektor u školama	Procenat kinoficira- nih škola
BiH	76	29	38,15%
Crna Gora	13	2	15,38%
Makedonija	35	23	65,71%
Slovenija	36	22	61,11%
Ukupno:	160	76	47,51%

*) Za izračunavanje procenta kinoficiranih škola i drugih ustanova, podaci o broju tih ustanova u 1966/67. uzeti su iz Statističkog godišnjaka SFRJ/1967. str. 296, 474, 475.

Najveći broj gimnazija koje poseduju kinoprojektore je u Makedoniji (65,71%) i u Sloveniji (61,11%), znatno manje je u Bosni i Hercegovini (38,15%), dok je u Crnoj Gori kinoficirano samo 15,38% gimnazija.

Srednje škole

Republika	Broj škola	Broj kino- projektor u školama	Procenat kinoficira- nih škola
B i H	185	27	14,59%
Crna Gora	31	6	19,35%
Makedonija	128	27	21,09%
Slovenija	181	39	21,47%
U k u p n o:	525	99	18,87%

Procenat kinoficiranih srednjih škola u Sloveniji i Makedoniji je približan (u Makedoniji je niži samo za 0,38%). U Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini procenat kinoficiranih srednjih škola ne dostiže ni 20%.

Nastavničke škole

Republika	Broj škola	Broj kino- projektor u školama	Procenat kinoficira- nih škola
B i H	23	6	25,08%
Crna Gora	2	1	50,00%
Makedonija	13	7	53,07%
Slovenija	20	15	75,00%
U k u p n o:	58	29	50,00%

Nastavničke škole još uvek nisu u potpunosti kinoficirane: u Sloveniji, Makedoniji i Crnoj Gori samo polovina, a u Bosni i Hercegovini tek jedna četvrtina ovih škola.

Više i visoke škole

Republika	Broj škola	Broj kino- projektor u školama	Procenat kinoficira- nih škola
B i H	34	1	2,41%
Crna Gora	4	—	0,00%
Makedonija	18	6	33,33%
Slovenija	30	12	40,00%
U k u p n o:	86	19	22,09%

Prema podacima republičkih centara još ni četvrtina viših i visokih škola nije kinoficirana. Međutim, može se smatrati da je taj procenat veći, iako se ne može verovati da su više i visoke škole kompletno snabdevene kinoprojektorima. Naime, centri su kao vlasnike kinoprojektoru evidentirali samo one više i visoke škole koje iz

njihovih filmoteka koriste filmove, ali te filmoteke nemaju dovoljno filmova za univerzitetsku nastavu, pa je razumljivo da više i visoke škole nisu dovoljno stimulirane ni na kupovinu kinoprojektora. Koliko se zna, više škole, a naročito fakulteti, dolaze do filmova koje koriste u okviru univerzitetske nastave najčešće posuđivanjem od srodnih inostranih ustanova, kao i iz fondova informativnih službi ambasada i konzulata stranih država u našoj zemlji. Korišćenje filma u univerzitetskoj nastavi u nas još uvek je nedovoljno, što upućuje na potrebu organizovanijeg prilaznja ovom pitanju. Ono se može rešiti ili organizovanjem međufakultetskih filmoteka ili filmoteka pri univerzitetskim centrima.

Sumarni pregled kinoficiranih škola u pomenute četiri republike pokazuje sledeći poredak škola s obzirom na procenat kinoficiranih obrazovnih ustanova:

Rang I	— nastavničke škole	50,00%
rang II	— gimnazije	47,50%
rang III	— više i visoke škole	22,09%
rang IV	— srednje škole	18,87%
rang V	— osnovne škole	8,65%

Osnovne škole u sve četiri republike, a to je verovatno slučaj i u ostalim republikama, na poslednjem su mestu u pogledu opremanja kinoprojektorima. Potrebno je učiniti još veoma mnogo napora da se to stanje popravi. Osnovna škola, kao najmasovnija i obavezna obrazovna ustanova, ima pred sobom veoma značajne vaspitne i obrazovne zadatke koje joj društvo postavlja, i s obzirom na to da se bavi vaspitanjem i obrazovanjem dece u razvoju neophodno je da, pored drugih sredstava, koristi i film kao vaspitno-obrazovno sredstvo, koji upravo primenjen u radu sa decom osnovnoškolskog uzrasta implicira veoma značajne prednosti u odnosu na druga sredstva kada su u pitanju najefektniji i najracionalniji putevi za ostvarenje vaspitno-obrazovnih zadataka osnovne škole. Pored tog osnovnog zadatka osnovna škola ima i ulogu kulturnog centra mesta i okoline u kojoj se nalazi, pa joj time pripadaju i zadaci od šireg kulturnog značaja. Odavde proističu obaveze i samih osnovnih škola a i zajednica obrazovanja koje njihovu delatnost finansiraju.

Međutim, potreba za organizovanijim rešavanjem pitanja opremanja škola kinoprojektorima ne iscrpljuje se samo u poboljšanju stanja u osnovnim školama zato što one stoje na poslednjem mestu. Podjednako je važno opremiti kinoprojektorima

i škole drugog i trećeg stupnja, a posebno nastavničke škole, kojima bi iz razumljivih razloga trebalo dati prioritet, jer je u pitanju savremeno pripremanje i osposobljavanje nastavničkog kadra koji treba da bude osposobljen za primenu filma u ostalim školama u kojima će raditi.

Za vanškolske ustanove i organizacije koje poseduju kinoprojektore nije se moglo u procentima izvršiti globalno upoređivanje broja kinoprojektora sa brojem tih ustanova iz podataka koje sadrži Statistički godišnjak SFRJ za 1967. godinu, jer su u njemu prikazani samo parcijalni podaci i to samo za narodne i radničke univerzitete, dok za zdravstvene i druge ustanove, za domove kulture, privredne i društvene organizacije u njima takvih podataka nema. Zato i nisu vršene parcijalne komparacije, već se globalnim upoređivanjem ističe da je ukupan broj kinoprojektora u vanškolskim ustanovama skoro jednak broju kinoprojektora koje poseduju škole.

Taj odnos je 56 : 44.

Kako ne raspoložemo potpunim podacima o broju kinoprojektora i za celu teritoriju SR Hrvatske i SR Srbije, to se kinoprojektori prikazuju samo po regijama na kojima rade filmoteke regionalnih centara, što se vidi iz sledećih tabela:

Tabela II — a

a) Škole	U Hrvatskoj				U Srbiji
	Filmote- ka—16	Osijek	Rijeka	Split	Svetoza- revo
1. Osnovne	77	70	29	20	38
2. Gimnazije	9	7	4	—	3
3. Srednje stručne	20	13	13	7	7
4. Nastavničke škole	10	2	3	1	1
5. Više škole	—	—	1	—	—
6. Fakulteti	4	2	3	—	—
Ukupno:	120	94	53	28	49

Tabela II — b

b) Ostale ustanove i organizacije	U Hrvatskoj				U Srbiji
1. Radnički univer.	7	1	3	—	6
2. Narodni univer.	24	9	6	5	—
3. Domovi kulture	5	2	1	—	2
4. Zdravstvene ustanove	10	4	5	2	2
5. Druge ustanove	35	14	16	—	14
6. Privred. organ.	9	12	6	—	2
7. Društvene organ.	28	16	13	13	19
Ukupno:	118	58	50	20	45

Tabela II — c

Ukupno a) + b)	238	152	103	48	94
-----------------------	------------	------------	------------	-----------	-----------

Nema podataka o broju kinoprojektora za celu teritoriju SR Hrvatske, jer je u ovoj republici pre nekoliko godina prestao da radi Republički centar za nastavni i kulturnoprosvetni film. U prvom petogodišnjem periodu, 1957/1961, kada je u Hrvatskoj, osim republičkog centra, delovalo i 27 kotarskih servisa za nastavni i kulturnoprosvetni film, bilo je ukupno 652 kinoprojektora. U drugom petogodišnjem periodu (1961/1967) aktivni su samo najrazvijeniji regionalni servisi sa svojim filmotekama i to: »Filmoteka — 16« u Zagrebu, »Filmoteka — Osijek«, Distribucioni centar za uski film u Rijeci i Filmoteka u Splitu. Podaci o broju kinoprojektora u ustanovama i organizacijama koje se snabdevaju filmovima iz ovih filmoteka daju sliku iz tabele II-a, II-b, i II-c o ukupnom broju kinoprojektora u odgovarajućim regionima. Oдавde se vidi da najveći radijus delovanja ima »Filmoteka — 16« (snabdeva 238 kinoprojektora), zatim »Filmoteka« u Osijeku (koja snabdeva 152 kinoprojektora) pa Distribucioni centar za uski film u Rijeci (na čijem terenu ima 103 kinoprojektora), dok Split-ska filmoteka filmovima snabdeva uglavnom obrazovne ustanove i jedan broj društvenih organizacija (sa ukupno 48 kinoprojektora).

Filmoteka Kulturno-propagandnog centra u Svetozarevu snabdeva filmovima 49 škola i 45 vanškolskih ustanova i organizacija, koje ukupno poseduju 94 kinoprojektora. Ovaj Centar je u prvom petogodišnjem periodu svoje filmove stavljao u promet pretežno pomoću putujućih bioskopa, da bi tu vrstu delatnosti u drugom petogodišnjem periodu preorijentisao na direktno snabdevanje ustanova i organizacija filmovima, jer je u tom periodu naglo povećan broj kinoprojektora u školama i drugim ustanovama i organizacijama na području bivšeg sreza Svetozarevo. Na ovom terenu u ovom periodu izvršena je potpuna elektrifikacija svih sela, pa je, s tim u vezi, učinjen napor da veliki broj škola i drugih ustanova u selima dođe do svojih kinoprojektora. Tako se broj putujućih bioskopa smanjio samo na jedan, pošto se povećao broj kinoprojektora na ovom terenu.

Može se reći da 16 mm kinoprojektore upotrebljavaju najraznovrsnije ustanove i organizacije, počev od škola svih stupnjeva i vrsta, pa preko ustanova za obrazovanje odraslih i kulturnih ustanova sve do specijalizovanih zdravstvenih, sportskih, turističkih organizacija, uključujući i proizvodne radne organizacije. To znači da je film na 16 mm pronašao sebi mesto i kao edukativni medij i kao sredstvo masovne informacije i kao faktor u kulturnom životu zemlje. Sigurno je da je u ostvarivanju tog rezultata učinjen veliki napor entuzijasta i poslenika na polju obrazovanja, kulture i informisanja, kao što je verovatno da je tome ogromno doprineo i film sam, svojim svojstvima kao umetnost i savre-

meno audiovizuelno edukativno i informativno sredstvo.

No, i pored rasprostranjenosti upotrebe 16 mm filma u zemlji, ostaje zabrinjavajuće pitanje broja kinoprojektora. Visoka ocena edukativne vrednosti filma u najširem značenju nalaže i potrebu angažovanog odnosa i smišljenog povećanja broja kinoprojektora i u školama i u vanškolskim ustanovama i organizacijama.

